

راهنمای تحقیق

به زبان ساده

شیخ مسعود حاجی ابراهیمی

مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام

سرناسه	: حاجي ابراهيمي، امير مسعود، ۱۳۴۹-
عنوان و نام پديدآور	: راهنماي تحقيق به زبان ساده / امير مسعود حاجي ابراهيمي.
مشخصات نشر	: مشهد: موسسه مطالعات راهبردي علوم و معارف اسلام، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهري	: ۱۲۸ ص.: مصور (رنگي)، جدول، نمودار.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۴۶۲-۱۲-۷
وضعيت فهرست‌نويسي	: قيبا
يادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: تحقيق -- روش‌شناسي
شناسه افزوده	: موسسه مطالعات راهبردي علوم و معارف اسلام
رده‌بندي کنگره	: ۱۳۹۰ ج ۱۵ / ۹ / ۱۵۵ / ۱۸ Q1۸۰
رده‌بندي ديويي	: ۰۰۱/۴۲:
شماره کتابشناسي ملي	: ۲۶۹۰۱۱۶

راهنمای تحقیق به زبان ساده

مؤلف: شيخ مسعود حاجي ابراهيمي

ناشر: انتشارات مؤسسه مطالعات راهبردي علوم و معارف اسلام

صفحه‌آرایی: گل‌واژه

چاپ: ثامن شرق

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۳۰۰۰

سال چاپ: پائيز ۱۳۹۱

بها: ۵۰۰۰ تومان

آدرس: مشهد مقدس، بين چهارراه زرينه و چهارراه مقدم، کاشاني ۲۵، شماره ۴/۲۹۰

تلفن: ۳-۲۲۸۵۸۰۰ (۰۵۱۱) فاکس: ۲۲۸۵۸۰۵ (۰۵۱۱)

پايگاه اطلاع‌رسانی: www.isin.ir

پست الکترونیک: info@isin.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

صفحه	فهرست
۷	سخن ناشر.....
۹	مقدمه.....
۱۷	فصل اول: مطالبی که باید بدانیم.....
۱۹	درآمد.....
۲۱	مطلب اول: چهار پرسش و پاسخ اساسی دربارهٔ تحقیق.....
۲۳	۱. تعریف تحقیق (تحقیق چیست؟):.....
۲۳	۲. نیاز به تحقیق (چه نیازی به تحقیق داریم؟):.....
۲۵	۳. هدف تحقیق (هدف از تحقیق چیست؟):.....
۲۵	۴. فایدهٔ تحقیق (فایدهٔ تحقیق چیست؟):.....
۲۶	مطلب دوم: آشنایی با مفاهیم موجود در تعریف تحقیق.....
۲۷	۱. واقعیت و حقیقت:.....
۲۹	۲. ذهن و فکر.....

۳۷.....	۳. مراحل قدم به قدم:
۴۳.....	یادداشت.....
۴۵.....	فصل دوم: راهبردها (نقشه‌ای که باید بر اساس آن حرکت کنیم).....
۴۷.....	درآمد.....
۴۸.....	۱- آشنایی با مفهوم الگوی تحقیق:
۴۸.....	۲- مراحل کلی الگوی تحقیق:
۴۹.....	مطلب اول: آشنایی با مفهوم الگوی تحقیق.....
۵۱.....	مطلب دوم: مراحل کلی الگوی تحقیق.....
۵۱.....	۱. شناخت وضعیت موجود:
۵۲.....	۲. شناخت وضعیت مطلوب:
۵۳.....	۳. حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب:
۵۷.....	یادداشت.....
۵۹.....	فصل سوم: راهکارها (کارهایی که باید انجام دهیم).....
۶۱.....	درآمد.....
۶۳.....	مطلب اول: آشنایی اولیه با روش تفکر و مفهوم الگوریتم.....
۶۹.....	مطلب دوم: مروری بر فعالیت‌های لازم برای انجام تحقیق.....
۶۹.....	۱. نیازشناسی و تعیین موضوع تحقیق:
۷۴.....	۲. کشف اطلاعات:
۹۹.....	۳. ثبت، اولویت‌بندی و تحلیل اطلاعات:
۱۱۰.....	۴. فرضیه‌سازی و نظریه‌پردازی:
۱۱۵.....	۵. گزارش‌نویسی و تدوین خروجی تحقیق:
۱۲۳.....	یادداشت.....
۱۲۵.....	فهرست منابع.....

هو العليم

سخن ناشر

بر اساس آموزه‌های نورانی دین اسلام، هدف از آفرینش انسان رسیدن به مقام علم و دریافت حقایق توحیدی دار هستی است. از این رو «معرفت» و «علم» برترین کمال در سلسله کمالات والای انسانی و الهی است. البته پر واضح است که منظور از علم و معرفت، علم صحیح و معرفت راستین به حقایق عالم و در رأس آن اصل همه حقایق یعنی حقیقت باری تعالی است.

از این رو قرآن نیز تصریح فرموده که هدف خلقت علم به اسماء و صفات الهی است «لَتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا» و در روایات متعددی هم آمده است که «أَلْعِلْمُ أَصْلُ كُلِّ خَيْرٍ»^۱ از سوی دیگر جای تردیدی وجود ندارد که مسیر اصلی برای رسیدن به علم و معرفت صحیح، آموزش پژوهش محور است که حرف اول را در آن «تحقیق» و «پژوهش» می‌زند. بنابراین «تحقیق» جزء

۱. سوره طه (۶۵)، آیه ۲.

۲. حکیمی، محمد رضا؛ الحیات، ترجمه احمد آوام، ج ۱، ص ۶۴.

واجب‌ترین فرائض انسان در مسیر کمال است. باید «تحقیق» هویت‌شناسی شود و مهارت‌های آن بیان گردد و در سه سطح «نگرش‌سازی» که مباحث اصلی کلان را عهده‌دار است، و «راهبردسازی» که الگوی کلی تحقیق را بیان می‌کند و «راهکارسازی» که گام‌های مورد نیاز برای انجام یک تحقیق موفق را تبیین می‌کند، با این هویت آشنا شد.

کتاب حاضر یک متن آموزشی است که به خوبی از عهده امور فوق برآمده و به عنوان نخستین متن برای محصلین علوم دینی و دانش پژوهان ارجمندی که به دنبال کسب «مهارت تحقیق اثربخش و شبکه‌ای» می‌باشند، قابل استفاده می‌باشد. «مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام» که یکی از اصلی‌ترین عرصه‌های فعالیت خود را تولید متون آموزشی در زمینه روش‌های اسلامی برای حوزه‌های علمیه و سایر مراکز آموزشی قرار داده است، خوشبخت است که پس از ارائه متن آموزشی «روش تحقیق با اقتباس از نگرش اسلام و علم و هستی» تألیف حجة الاسلام و المسلمین شیخ عبدالحمید واسطی، اینک متن حاضر را به دانش‌پرومان ارجمند تقدیم می‌دارد.

هر نوع پیشنهاد برای ارتقاء و توسعه این نوع متون آموزشی موجب امتنان خواهد بود.

انتشارات

مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام

مقدمه

الحمد لله رب العالمين و الصلاة على سيدنا محمد و آله الطاهرين
و اللعنة على اعدائهم اجمعين.

اولین باری که کتاب علوم تجربی سوم دبستان را مطالعه می‌کردم، با تصاویر بسیار جالب و مطالب مهمی مواجه شدم. در همان صفحات، به دانش آموزان این مزده داده شده بود که می‌توانند محققان کوچکی باشند. مرور همین چند صفحه می‌تواند نقطه شروع حرکتی روشمند برای همه ما، در عرصه تحقیق باشد.

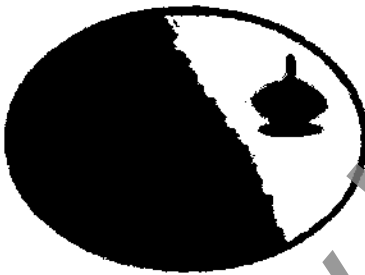
مانند دانشمندان کار کنید

یک دانشمند، درباره‌ی هر چیز با دقت فکر می‌کند؛ شما هم می‌توانید مانند دانشمندان فکر کنید.

مشاهده کنید

برای این که مانند دانشمندان فکر کنید، همه چیز را با دقت مشاهده کنید. هر چه می‌شنوید یا می‌بینید، دقیقاً بر چه اساسی است که در اطراف شما می‌افتد.

رضا و پرویز در حال بازی کردن با فرقه‌اند. آن دو، فرقه‌های خود را، هم زمان به یک دایره در می‌آورند اما هر بار، فرقه‌ی رضا زودتر از فرقه‌ی پرویز از حرکت می‌ایستد.

تجزیه کنید

هنگام مشاهده، ممکن است متوجه اتفاق‌هایی شوید که بر هم دیگر می‌شوند. درباره‌ی این اتفاق‌ها سوال کنید.

پرویز، فرقه‌ی خود را روی زمین صاف می‌چرخاند اما رضا این کار را روی فرش انجام می‌دهد. پرویز تعجب می‌کند و با خود فکر می‌کند که آیا ممکن است نامالی سطح فرش، دلیل زودتر ایستادن فرقه‌ی رضا باشد؟

فکر کنید: پستانداز مد

گاهی برای اثباتی که می‌خواهید، دلیلی نمی‌آورید اما نمی‌دانید که دلیل شما درست است یا نه؛ به این دلیل، فرضیه می‌گویید.

پرویز - به نظر خودش - علت زودتر ایستادن
فره‌ری رضا را یافته است. او عقیده دارد که به علت
تأصال بودن سطح فرش، فره‌ری رضا زیاد
نمی‌چرخد اما از کجا بفهمد که این فکرش درست
است یا نه.

فکر کنید: فکر کنید

بعد از فرضیه‌سازی، باید آزمایشی را طراحی
کنید. با طراحی یک آزمایش، می‌توانید دوستی
یا نندوستی فرضیه‌ی خود را امتحان کنید.

رضا و پرویز، فرضیه‌ی خود را امتحان می‌کنند. این بار، رضا فرضیه‌ی خود را روی یک سطح صاف می‌پرخاند اما پرویز، فرضیه‌اش را روی یک سطح سیمانی ناصاف می‌پرخاند.

یادداشت کنید

شما در هنگام آزمون‌ها، باید همه چیز را به دقت مشاهده کنید و هر اتفاقی را که می‌افتد، یادداشت کنید.

پرویز می‌بیند که این بار، فرضیه‌اش زودتر از فرضیه‌ی رضا از پر خیدن می‌ایستد. پرویز هر چه را مشاهده می‌کند، می‌نویسد. به نظر شما، او چه چیزهایی را باید بنویسد؟

نمایش دیگریت

در باره‌ی علت های اتفاقی که مشاهده می‌کنید، فکر کنید و بعد نتیجه بکشید.

رضا درباره‌ی آزمایشی که همراه با پرویز انجام داده است، فکر می‌کند و به این نتیجه می‌رسد که صاف نبودن زمین، باعث می‌شود که فرقه زودتر از حرکت بایستد.

شما هم آزمایش کنید

آیا جنس فرقه در تند چرخیدن آن اثر دارد؟ فرقه‌ی پلاستیکی تندتر می‌چرخد یا فرقه‌ی چوبی؟

بعضی از ما، با دیدن کلماتی مانند تحقیق، پژوهش، محقق و یا پژوهش‌گر، در عنوان یک کتاب، مقاله یا نوشته‌ای دیگر، آن را به کنساری انداخته و می‌گوییم: «حتماً چیز جالبی نیست!»، «به درد ما که نمی‌خورد!» و یا این که «هنوز برای ما زود است!» اما باید بدانیم که هرگز این‌طور نیست. اگر هر یک از شما بدانید که می‌توانید با پشتکار و داشتن دانش و روش صحیح، یک محقق باشید، کار علمی خود را با امید به آینده آغاز می‌کنید.

جالب است بدانید که در کتاب‌های تاریخی، سرگذشت محققان و مخترعانی نوشته شده است که نه عنک ذره‌بینی داشته‌اند و نه موهای ژولیده. برخی از آن‌ها حتی بسیار جوان و کم‌سن و سال نیز بوده‌اند. افرادی که با کمترین امکانات، اما با روش و دانش مناسب، بهترین و بهترین نتیجه‌ها را به دست آورده‌اند. دقت کنید: با داشتن روش و دانش مناسب.

اگر کارهای روزانه ما در زندگی با روش صحیح انجام نگیرد، ضرر می‌کنیم؛ یعنی بیشتر از اندازه لازم از عمر و سرمایه‌های زندگی مصرف می‌کنیم، یا به هدف نمی‌رسیم یا بسیار دیر به نتیجه می‌رسیم. درس خواندن، داستان خواندن، بازی کردن، رانندگی کردن، و حتی امور دینی و معنوی، مثل نماز خواندن، دعا کردن، قرآن خواندن، و هزاران هزار کار دیگر در زندگی روزمره، اگر دارای روش صحیح و مخصوص به خود نباشد، فایده کافی نداشته و اثر لازم را نخواهد گذاشت.

مثلاً اگر شما بخواهید راه و روش صحیح رانندگی کردن را بدانید، باید در سنی خاص، کتاب اطلاعات راهنمایی و رانندگی را امتحان داده، رانندگی را با ماشین‌های دو ترمزه آموزش ببینید و سرانجام امتحان رانندگی خود را در حضور یک متخصص، با موفقیت به پایان برسانید. آن وقت با داشتن گواهینامه، اجازه

خواهید داشت با ماشین در خیابان‌ها حرکت کنید. (تازه مدت‌ها طول خواهد کشید تا تجربه کافی را کسب کنید.)

کسی که راه و روش صحیح درس خواندن را نداند، در امتحانات موفق نخواهد بود. درس ریاضیات یک روش، و درس علوم، روش دیگری که مخصوص به خود است را دارد. موفقیت در درس ریاضیات، با استفاده از فکر و حلّ مسأله و درس علوم با استفاده از فکر و آزمایش برای انسان حاصل می‌شود. حال باید بدانیم که «تحقیق» نیز روش علمی مخصوص به خود را دارد. روشی که با آموختن آن می‌توان تحقیقات علمی مفیدی را انجام داد. این کتاب، راهنمای انجام یک تحقیق علمی است. با مطالعه این کتاب و به‌کار بستن روش معرفی‌شده در آن، امید است که بتوانید تحقیقات خوبی را به انجام رسانده و منشأ خدمات علمی فراوانی باشید. ان شاء الله.

قبل از شروع به مطالعه کتاب، به چند نکته دقت کنید:

- ✓ این کتاب به زبان ساده نوشته شده و برای کمک به درک مطالب، از مثال‌های فراوانی در جای‌جای آن استفاده شده است. البته در بعضی از قسمت‌ها، به‌ناچار از کلمات و اصطلاحات خاصی نیز استفاده کرده‌ایم که معنای آن‌ها را توضیح داده‌ایم. در صورتی که باز هم معنای این کلمات برای شما روشن نبود، می‌توانید از اساتید کمک بگیرید.
- ✓ کار تحقیق را طبق دستورالعمل‌های کتاب، به صورت قدم‌به‌قدم و با دقت پیش ببرید.

- ✓ از کار و تمرین، دلسرد و خسته نشده و به نتیجه کار بیندیشید:

نابرده رنج گنج میسر نمی‌شود

مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد

✓ مطالبی که شما در این کتاب مطالعه می‌کنید به سه فصل زیر تقسیم می‌شود:

فصل اول: نگرش‌ها (مطالبی که باید بدانیم)

فصل دوم: راهبردها (نقشه‌ای که باید بر اساس آن حرکت کنیم)

فصل سوم: راهکارها (کارهایی که باید انجام دهیم)

✓ در انتهای هر فصل نیز بخشی را برای یادداشت‌های شما در نظر گرفته‌ایم که می‌توانید از آن برای ثبت نکات مهم و جمع‌بندی مطالب، استفاده کنید.

کلام آخر:

آنچه که در این مجموعه مطالعه خواهید کرد یانی دیگر از کتاب «راهنمای تحقیق با اقتباس از نگرش اسلام به علم و معنی» تألیف حجة الاسلام والمسلمین شیخ عبدالحمید واسطی است.

ویرایش علمی این اثر را صدیق ارجمند جناب حجة الاسلام سید محمد حسین دعایی به عهده داشته است که جای تقدیر و تشکر فراوان دارد.

امید است این اثر مورد استفاده فضایی جوان حوزه و دانشگاه قرار گرفته و قدمی بنیادین در ارتقاء سطح مهارت‌های تحقیق آنها باشد.

شیخ مسعود حاجی ابراهیمی

مشهد مقدس رضوی، ۱۴۳۳ هجری قمری